

Бокулева Б.С., Кокеева Д.М.

**Хинди тілінің оқытылуы
және мәселелері**

Мақалада Қазақстандағы хинди тілін оқыту үдерісі және оқытудың тиімді әдістері қарастырылған. Хинди тілін оқытудағы мәселелер анықталып, оларды шешудегі негізгі талпыныстар баяндалған. Мақала авторлардың жеке тәжірибесі негізінде жазылған.

Түйін сөздер: үндітану, хинди тілі, оқыту әдістері, шет тілдерін оқытудың инновациялық әдістері.

Bokuleva B.S., Kokeyeva D.M.

**Teaching of Hindi
and its problems**

The article considered the process of teaching Hindi in Kazakhstan and effective teaching methods, the problems in the teaching of Hindi. The article is written on the basis of personal experience of the author.

Key words: Indology, Hindi, teaching methods, innovative methods of teaching foreign languages.

Бокулева Б.С., Кокеева Д.М.

**Обучение языку хинди
и проблемы**

Данная статья рассматривает процесс обучения языка хинди в Казахстане и эффективные методы его обучения. Также были выявлены проблемы преподавания языка хинди и предприняты попытки для решения этих проблем. Статья написана на основе личной практики автора.

Ключевые слова: индология, язык хинди, методика преподавания, инновационные методы обучения иностранным языкам.

ХИНДИ ТІЛІНІҢ ОҚЫТЫЛУЫ ЖӘНЕ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Тәуелсіздік алғаннан кейін қазақ-үнді қатынастарының қалыптасып, нығая түсуіне байланысты Үндістанның мәдениеті, салт-дәстүрлері және бұл елдің тілдеріне деген қызығушылық артып, білікті үндітанушы-мамандарды даярлау қажеттілігі туды. Бүгінгі таңда Қазақстанда үндітанушы мамандарды даярлайтын жалғыз оқу орны әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті болып табылады. ҚазҰУ-дың шығыстану факультетінде хинди және урду тілдері, Үндістан тарихы, мәдениеті, әдебиеті мен философиясы оқытылады.

Хинди тілі – Үндістанның кең таралған ресми тілі. Хинди тілі Қазақстанда алғаш рет әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінде 1998 жылдан бастап оқытыла бастады. Алғашқы хинди тілінің оқытушысы З.Е. Исакова өзінің «Методика преподавания языка хинди» атты әдістемелік еңбегінде хинди тілінің алғышарттарын, негізгі мәселелерін көтерген [1].

Бірінші курс студенттері хинди тілінің фонетикалық жүйесін, дыбыстардың айтылуын, деванагари жазуын меңгереді. Хинди тілінің нормативті грамматикасынан зат есім, тек категориясы, түр, септік, сөзжасамның жеңіл түрлері, сын есім, сын есімнің шырайлары, сан есім, бөлшек сандар, есімдік, етістік, көмекші етістіктер, есімше, шақтар, бұйрық рай, үстеу, демеулік шылаулар игеріледі. Синтаксис бойынша жай және күрделі сөйлемдер құру, сөйлемнің құрылысы, объективті, субъективті және нейтралды конструкциялары беріледі. Бірінші курстың соңында 1000 лексикалық бірлік (негізгі тақырыптар – амандасу, оқу, оқу орны, жұмыс күні, отбасы, Дели, Алматы, Астана), өткен грамматикалық формалар мен лексиканың шеңберінде ауызша және жазбаша дағдылар меңгеріледі.

Екінші курста бірінші курста өткен тақырыптар бойынша грамматикалық білімдері тереңдеп, жүйеленеді. Сын есімдердің салыстырмалы оралымдары, етіс категориясы, шартты және қалау рай, есімше және көсемшенің түрлері, одағай, бағыныңқы сөйлемдердің түрлері, төл және төлеу сөз, қыстырма сөз, хинди тіліндегі санскриттік лексика, сандхи ережесі оқытылады. Лексикалық қор тұрмыстық, жалпы қолданыстағы және қоғамдық-саяси лексикамен кемелденеді (негізгі тақырыптары: аурухана, дүкен, вокзал, қалалық көліктер, Үндістанға саяхат,

Үндістанның географиялық жағдайы мен табиғи байлықтары, почта жүйесі).

Үшінші курста студенттердің сөздік қоры түпнұсқа тілдегі мәтіндерді қарқынды оқу, аудару негізінде артады (негізгі тақырыптар: мәдениет, театр, саяхат, кино, Үндістанның әкімшілік жүйесі т.б.). Саяси, экономикалық, тарихи мәтіндерді және де Үндістанның мәдениеті, өнеріне байланысты мәтіндері оқыту арқылы тақырыптар кеңейе түседі. Синонимдік қатар, сөзжасам, әдеби хинди тілінің лексикалық құрамы, әдеби хинди тілінің стильдері оқытылып, өзіндік талдау жасау дағдысы қалыптастырылып, сөздік қор 3000 бірлікке жетеді.

Төртінші курста аударма жасау дағдылары дамып, көркем әдебиет мәтіндерін стилистикалық талдау жұмыстарына икемделеді. Сөздік қор 4000 сөзге жетеді. Үндістанның мемлекеттік құрылымы, спорт, саяси партиялар, қазақ-үнді экономикалық және мәдени байланыстары, экология тақырыптары меңгеріледі.

Хинди тілін оқыту ресей үндітанушысы О.Г. Ульциферовтың «Учебник языка хинди» (в трех частях) оқулығы және де шетелдік үндітанушылардың еңбектері негізінде жүргізіледі. Қазақстандық хинди тілінің оқытушыларының алдында тұрған үлкен мәселе қазақ тіліндегі оқулық даярлау болып табылады. Бұл Қазақстан жайлы ақпараттарды хинди тілінде баяндауды қамтамасыз етеді. Үндістан мен Қазақстанды барлық тұрғыдан қарастыру, салыстыра отырып талдау жасау әдісі қазіргі оқу үдерісіне енгізілген.

Студенттер хинди тілін қатынас құралы ретінде меңгеріп, оны ауызша және жазбаша сөйлеуде қолдана білуі қажет. Тілді оқыту қызметінің төрт түрі: рецептивтік – тыңдау және оқу, продуктивтік – айту және хат жазу, сондай-ақ, осылармен байланысты тілдің үш түрлі аспектілері: лексика, фонетика, грамматиканы меңгеру мәселелері қарастырылады. Хинди тілін меңгерудегі оқу тәжірибелік аспект тілдесудің барлық формаларын және тілдің барлық функцияларын, яғни жеке тұлғалар арасындағы өзара тілдесудің қажеттілігін, адам баласының рухани әлемін байытуын, өз пікірін қорғауын, отандық мәдениетті насихаттауын, халықтар арасындағы достығын, экономикалық және саяси дамуын меңгеруді ұйғарады. Тілді оқыту қызметінің нақты мақсаттары ретінде:

Сөйлесуде – хабарлама жасау (баяндау, жариялау, хабарлау, ақпараттандыру, әңгімелеу және т.б.); түсіндіру (мазмұндау, нақтылау, көрсету және т.б.); мақұлдау (ұсыну, кеңес беру,

айқындау, қолдау, мақтау, алғыс айту және т.б.); әшкерелеу (сынау, қарсыласу, жоққа шығару, кінәлау, талқылау және т.б.); сендіру (дәлелдеу, негіздеу, нақтылау, көндіру, айтқанында тұру және т.б.);

Жазуда – өзінің және өзгелердің пікірлерін жеткілікті жылдам түрінде бекіту, материалды қолдана отырып, оқығанды жаза білу, сөйлеген сөздердің жоспарын және тезистерін, сондай-ақ, хат, аннотация және рецензия жаза білу;

Оқуда – журнал не газет беттерінен мақаланы, орта қиындықтағы көркем шығармаларды қатынас құралы ретінде оқудың барлық функцияларын қанағаттандыру үшін іштей тез оқи ала білу қажет;

Тыңдауда – бетпе-бет жүздесуде және жалпы радио бағдарламаларының, фоножазбалардың мән-мағынасын қалыпты екпінде аутенттік тілдесуде түсіне білу;

Аудармада – тұрмыстық жағдайда аудармашы ретінде бола алу негіздерімен ерекшеленеді. Оқу аспектісінде өзіндік жұмыстың дағдысын игеруде өте маңызды деп саналады.

Үндістанның мәдениетін, әдебиетін қоса алғанда, музыка, архитектура, сурет, тарих және тағы басқа ерекшеліктерін, өз тіліңмен ұқсастығы мен айырмашылығын, оның тілдік жүйесін, сипатын күнделікті сүйікті іс-әрекеттерде кездесетін әр түрлі қызығушылықты меңгеруді қанағаттандыру жоспарланады.

Хинди тілін оқытуда өз ойыңды жеткізудің әдіс-тәсілдерін қолдана алудың қажеттілігін, яғни адамдардың сөздерді қалай айта алуын, пәндерді номиналдауын, қолданушы сөздерді, ана тілін хинди тілімен салыстыру және теңестіру, тілді сезіне білуін, тілдік шешімдерді, оның барлық түрдегі ерекшеліктерін есте сақтауды, логиканы (сараптау, синтездеу, теңестіру, ақылды шешім табу), сенсорлық қабылдауды, мотивтік ортаны дамыту, мінез, еңбек сүюшілік, ерік, мақсаттылық, белсенділік, оқи ала білу арқылы тілдесе білуді, дамытуды қамтамасыз етеді.

Ақпараттық сөйлеу дағдысын қалыптастыруда қазіргі ақпарат көздерімен тікелей жұмыс істей алатын дайындық пен қажеттіліктің, біліктіліктің бірлігі және жиынтығы ретінде анықтауға болады. Әр түрлі дерек көздерінің көмегімен, қазіргі заман талабына сай мультимедиялық оқу құралдары арқылы қажетті ақпаратты табу; ақпараттық сөйлеу дағдыларының маңыздылығын, анықтылығын, жаңашылдығын анықтау; алға қойылған мақсат-міндеттер мен жағдаяттарға сәйкес ақпаратты өңдеу; ақпаратты сақтау және архивтеу; келелі

мәселелер шеңберіндегі шешімдерді қолдану [3: 28].

Хинди тілі дәрістері шет тілін оқытудағы тәсілдемелер когнитивті тәсілдеме, коммуникативті тәсілдеме, гуманистік тұлғаға бағытталған, нәтижеге бағытталған, құрылымдық, лексикалық тәсілдемелер негізінде оқытылады.

Автор хинди тілі сабақтарында оқытудың дәстүрлі және инновациялық түрлерін белсенді қолданады. Хинди тілін оқытудағы инновациялық технологиялар студенттердің тілді меңгеруде нәтижелерге жетуіне ықпал етеді. Олардың ішіндегі ең тиімділері «Миға шабуыл» және «Рөлдерде жаттығу» болып табылады. Автордың тәжірибесі бұл әдістер студенттердің есте сақтау, ойын жинақтау, мұқияттылық және сөйлеу мен оқу дағдыларын дамытатындығын көрсетті. «Миға шабуыл» – студенттердің ойын жинақтауға зор мүмкіндік беретін шет тілін оқытудың тиімді әдісі. Студенттерге жаңа сөздері бар таныс емес 10-15 сөйлемнен тұратын мәтін беріледі. Екі минут ішінде студенттер мәтінмен танысып, ақпараттарды есте сақтауы керек. Екі минуттан кейін оқытушы мәтінде кей сөздердің орны бос тапсырма парағын таратады. Бұл әдіс студенттердің миына шабуыл жасап, аз уақыттың ішінде жаңа мәтіндегі ақпараттарды

түсініп, оны есте сақтау дағдысын дамытады. Мұндай тапсырмаларды үнемі беру арқылы студенттердің тілді меңгеруде жетістіктерге жетуіне оң ықпал жасайтыны сөзсіз.

Сөйлеу дағдысын дамыту мақсатында рөлдерде ойнау арқылы пресс-конференция, ток-шоу, дөңгелек-стол өткізу жұмыстары тиімді тәсіл екені тәжірибе барысында айқындалды. Мысалы, «Әлемдегі білім жүйесі» тақырыбында өткен баспасөз-конференциясында студенттер әр елдің білім министрі, білім саласының мамандарының рөлін ойнап, ақпарат жинақтады және хинди тілінде баяндама жасады. Студенттердің коммуникациялық қабілеттерін дамытуға арналған бұндай жаттығулар хинди тілі сабақтарында үнемі өтіп тұрады.

Қазақстан үндітану ғылымы өте жас болғандықтан, қазақ тілінде үндітануға байланысты әдебиеттер саны өте аз. Соған байланысты, қазіргі талаптарға сай хинди және қазақ тілдерінің сөздіктерін және қазақ тіліндегі хинди тілінің оқулықтарын хинди тілінің оқытушылары дайындау үстінде. Қорыта келе, Үндістанның тілі, тарихы, мәдениеті қазақстандық ғалымдар үшін тың, зерттелмеген сала болып табылады. Осы орайда, хинди тілін меңгерген мамандарды даярлаудың маңызы зор.

Әдебиеттер

- 1 Искакова З.Е. Методика преподавания языка хинди. – Алматы: Қазақ университеті, 2005.
- 2 Мальцева О.Д. Методика преподавания языка хинди для российских студентов и школьников (на примере дальневосточного государственного университета и гимназии № 2 г. Владивостока). – Владивосток, 2008. <http://psibook.com/linguistics/metodika-prepodavaniya-yazyka-hindi-dlya-rossiyskih-studentov-i-shkolnikov-na-primere-dalnevostochnogo-gosudarstvennogo-universiteta-i.html>
- 3 Кашина Г.Е. Традиции и инновации в методике преподавания иностранного языка. – Самара: Универс-Груп, 2006. – 75 с.

References

- 1 Iskakova Z.E. Metodika prepodavaniya jazyka hindi. – Almaty: Kazak Universiteti, 2005.
- 2 Mal'ceva O.D. Metodika prepodavaniya jazyka hindi dlja rossijskih studentov i shkol'nikov (na primere dal'nevostochnogo gosudarstvennogo universiteta i gimnazii № 2 g. vladivostoka). – Vladivostok, 2008. <http://psibook.com/linguistics/metodika-prepodavaniya-yazyka-hindi-dlya-rossiyskih-studentov-i-shkolnikov-na-primere-dalnevostochnogo-gosudarstvennogo-universiteta-i.html>
- 3 Kashina G.E. Tradicii i innovacii v metodike prepodavaniya inostrannogo jazyka. – Samara: Univers-Grup, 2006. – 75 s.